

De topwaarnemingen van 2008

Wat zijn de belangrijkste, interessantste en boeiendste waarnemingen van vorig jaar?

De redactie van *Natura* heeft deze vraag gesteld aan alle leden van de Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF), de Natuurkalender en *waarneming.nl*. In dit nummer plaatsen we de helft van de toppers, in het volgende nummer volgt de rest.

2008 WAS EEN UILENJAAR

Afgelopen jaar zal voor altijd de boeken in gaan als het uilenjaar. Van de elf uilensoorten die normaliter in ons land zouden kunnen voorkomen, zijn er maar liefst tien gezien. De dwerguil van begin februari in Valkenswaard (NB) is het derde geval van Nederland en de dwergooruil van mei in Noordwijk (ZH) is het zevende geval. In november dook de sneeuwuil op (Texel, NH). Het meest bijzonder was misschien nog wel het succesvolle broedgeval van Ruigpootuilen in Schoonloo (Dr). In februari werd een speciale zoektocht georganiseerd op plekken waar in het verleden ook al eens ruigpootuilen waren gemeld. Met succes! Er werd een roepende vogel aangetroffen in boswachterij Schoonloo. In juli werden drie jongen aangetroffen, waarvan er een later dood werd gevonden. Wie weet wat 2009 brengt!

Harvey van Diek en Arjan Boele, SOVON Vogelonderzoek Nederland

Het jaar begon met een dwerguil op 10-2-2008 in Leende (NB)

<http://waarneming.nl/waarneming/view/3607669>

Eind februari werden enkele ruigpootuilen ontdekt in Schoonloo (Dr)

http://waarneming.nl/foto/view/395570?_popup=1

Daarna kregen we een dwergooruil in Katwijk vanaf 22-5-2008

(maar daar zijn geen foto's van). Als klap op de vuurpijl de

sneeuwuil op Texel vanaf, 14-11-2008

http://waarneming.nl/foto/view/575746?_popup=1

Hisko de Vries, waarneming.nl

.....

Kempense heidelibel. FOTO: KIM HUSKENS

VEENHOOIBEESTJES IN OKTOBER

Zonder twijfel is de meest bijzondere melding van 2008 het bericht over de twee veenhooibeestjes in oktober. Het uiterst zeldzame veenhooibeestje vliegt normaal gesproken alleen in juni.

Judith Bourma, die in de zomer voor De Vlinderstichting de monitoringroute voor het veenhooibeestje in het Fochteloërveen telt, stuurde een mailtje met de mededeling dat ze op 7 oktober, tijdens het ene momentje zon, twee veenhooibeestjes had gezien! Dit is buitengewoon bijzonder, want het gaat hier mogelijk om een gedeeltelijke tweede generatie.

Van het veenhooibeestje was dit fenomeen niet bekend. Een andere mogelijkheid is dat deze rupsen een uitgesteld uitkomen hebben gehad. Dat komt wel eens voor bij vlinders die zo tijdelijk ongunstige omstandigheden overleven. Wat het extra bijzonder maakt is het feit dat het dit jaar zeker niet uitzonderlijk warm is geweest.

Kars Veling, Vlinderstichting

Veenhooibeestje. FOTO: KARS VELING

.....

KEMPENSE HEIDELIBEL

Op 15 augustus 2008 vonden Marian Schut, Gerrian Tacoma en Koos Middelkamp bij een recent gegraven plas op de Hoge Veluwe een vrouwtje Kempense heidelibel, tijdens een excursie van de insectenwerkgroep van KNNV-Apeldoorn.

Wie een blik werpt op het verspreidingskaartje van de Kempense heidelibel ziet hoe bijzonder deze waarneming is. Deze zeer zeldzame soort komt alleen voor in het zuidoosten van Noord-Brabant en het aangrenzende stukje van Limburg. Buiten deze twee provincies was de soort nooit eerder waargenomen!

De Kempense heidelibel is een warmteminnende soort met een bijzondere ecologie. De soort plant zich vooral voort in ondiepe, snel opwarmende moerassen en randzones van vennen en vijvers, vooral op plaatsen waar de waterstand in de winter kunstmatig laag wordt gehouden. Kennelijk zorgt dat voor de juiste omstandigheden. De waarneming op de Hoge Veluwe heeft hoogst waarschijnlijk geen betrekking op een populatie, maar op een zwerver vanuit Duitsland. Maar opnieuw is weer gebleken dat de meeste libellensoorten zonder probleem grote afstanden kunnen overbruggen en dus altijd voor verrassingen kunnen zorgen!

Tim Termaat, Vlinderstichting

BOSANEMOON ZEER LANG EN ZEER VROEG IN BLOEI

Vorig jaar kwamen de eerste bloeiwaarnemingen van de bosanemoon tussen 9 februari en 3 april binnen bij de Natuurkalender; normaal gesproken gebeurt dit in maart, april en mei. De piek van de eerste waarneming viel dit jaar op 8 maart; bijna een maand vroeger dan normaal. De oorzaak is waarschijnlijk een combinatie van normale decembertemperaturen en een warme januari en februari. Extra opvallend is dat de bosanemoon in 2008 acht dagen eerder bloeide dan in het veel warmere voorjaar van 2007. Waarschijnlijk bloeide de plant in 2007 niet eerder door het uitblijven van een echte koude periode de winter ervoor. De bosanemoon heeft zo'n koude periode nodig voordat hij weer uit kan lopen als de temperatuur stijgt. Naast zeer vroeg, bloeide de bosanemoon in 2008 ook twee keer zo lang dan normaal.

Arnold van Vliet en Sara Mulder, Natuurkalender

Bosanemoon. FOTO: ARNOLD VAN VLIET

EIKENSCHILD MOS IN NIEUWEGEIN

Het eikenschildmos (*Parmelina quercina*) is een zeldzame soort. Jarenlang is dit korstmoss gevonden op één oude eik op de Noord-Veluwe, maar het is daar enkele jaren geleden verdwenen. In september 2008 vond lichenoloog Leo Spier de soort in Nieuwegein, langs het Merwedekanaal op een oude linde. Hoewel de naam dat doet vermoeden, komt de soort niet alleen op eiken voor. Haar algemenere grote zus, lindschildmos (*Parmelina*

tiliacea), kan eveneens op meerdere boomsoorten groeien. Beide soorten verschillen vooral in de wijze van voortplanting: Lindschildmos verspreidt zich met van de plant afbrekende staafjes (isidiën), terwijl eikenschildmos (schimmel)sporen maakt. Omdat korstmossen een symbiose van een schimmel en een alg zijn, moeten de sporen in de buurt van een geschikte alg kiemen. Dat probleem verklaart meteen waarom verspreiding door fragmentatie bij korstmossen zo populair is.

Eikenschildmos.

FOTO: DIRK-JAN DEKKER

Laurens Sparrius, BLWG

NIEUWE SCHILDWESP OP NATURALIS-TERREIN

Museum Naturalis in Leiden staat bekend om haar tentoonstellingen en grote collectie dieren. Stichting EIS-Nederland is gevestigd te Naturalis en wilde in het kader van haar 33,3-jarig jubileum nu eens weten wat er daar aan biodiversiteit voorkomt. Onder de naam *Zit er leven in Naturalis?* is het terrein rond Naturalis uitgekamd: de museumtuin, de waterpartijen, rietkragen en rommelhoekjes werden onderzocht met malaisevallen, sleepnetten, insectenstofzuigers en zelfs een zepelin met net eronder. Tot onze grote verbazing bleken het te stikken van het leven. Op 15 december 2008 stond de teller op ruim 1500 soorten dieren, planten en schimmels. Nog verbazingwekkender was dat dit stukje Randstad elf soorten opleverde die niet eerder in Nederland waren aangetroffen. Het betrof één soort springstaart en tien schildwespen. Deze groep parasitaire wespen leverde ook de klap op de vuurpijl. Een van deze soorten, uit het genus *Rhysipolis*, bleek een nieuwe soort voor de wetenschap. Sluipwespenspecialist Kees van Achterberg van Naturalis zal het beestje binnenkort een naam geven.

Schildwesp *Rhysipolis*. FOTO: KEES VAN ACHTERBERG

Roy Kleukers, EIS-Nederland

MEDITERRANE ORCHIDEE IN NEDERLAND

Lange tongorchis (*Serapias vomeracea*). FOTO: BENNO TE LINDE

tot bloeiende plant. Dat kost bij orchideeën namelijk enige jaren. Volgend jaar zal ook met medewerking van de Werkgroep Europese Orchideeën van de KNNV worden beoordeeld of de determinatie van deze exotische orchidee correct was, want tongorchissen kunnen gemakkelijk worden verward.

Afgelopen zomer werd in Oost-Nederland een spectaculaire vondst gedaan van een tongorchis, waarschijnlijk lange tongorchis (*Serapias vomeracea*). Dit is een orchidee uit het mediterrane gebied, die niet ten noorden van de Alpen voorkomt. De kniehoge plant is genoemd naar de roodbruine tongvormige lip van de bloem.

Orchideeën hebben stoffijn zaad, waarvan bekend is dat het vele honderden kilometers kan reizen. Toch is het bijzonder dat het klimaat in het beduidend koelere Nederland geschikt was om een zaadje te laten uitgroeien

Baudewijn Odé, FLORON